

Γράφει ο **Νάσος Βασιλακάκης**

Το κείμενο αυτό γράφτηκε για την εκδήλωση "Τέχνη και επισφάλεια" που έγινε στο πλαίσιο του διημέρου ενάντια στην Ανεργία και την Επισφάλεια που διοργάνωσαν εργατικά σχήματα και συλλογικότητες γειτονιάς στην Αθήνα, στην πλατεία Αυδή στο Μεταξουργείο, την Κυριακή 14 Μαΐου 2017. Εκεί, 4 άνθρωποι που ασχολούμαστε με καλλιτεχνικά ζητήματα με κοινωνική αναφορά κληθήκαμε να μιλήσουμε για τη δουλειά μας, για όσα μας εμπνέουν, για το πώς βιώνουμε οι ίδιοι την επισφάλεια και για τις απόψεις μας για την στρατευμένη τέχνη.

Αυτοπαρουσίαση

Είμαι σκιτσογράφος, εικονογράφος και σεναριογράφος κόμικ. Εδώ και πάνω από ένα χρόνο είμαι και κάτοχος κάρτας ανεργίας. Έχω δημοσιεύσει κόμικ στο περιοδικό Gran Gignol των εκδόσεων Jemma Press, στο περιοδικό 9 της Ελευθεροτυπίας και στο ένθετο "Καρέ καρέ" της εφημερίδας των συντακτών. Έχω εικονογραφήσει 2 βιβλία που απευθύνονται σε εφηβικές και προεφηβικές ηλικίες, από τα οποία έχει εκδοθεί το 1. Έχω γράψει και σχεδιάσει δυο κόμικ άλμπουμ, το "Μαριάννα η Βρωμόστομη" που κυκλοφορεί ως αυτοέκδοση, και το "Νίπερ, Αιώνιος μετανάστης" που ελπίζω να εκδοθεί σύντομα. Παράλληλα με την σκιτσογραφία έχω κατά καιρούς εργαστεί ως σερβιτόρος, μπουφετζής, πλασιέ, υπάλληλος σε τυπογραφείο και αυτοαπασχολούμενος με εκδόσεις και ηλεκτρονικό βιβλιοπωλείο.

Μαριάννα η Βρωμόστομη

Το άλμπουμ κυκλοφόρησε το 2014. Η Μαριάννα είναι μια πολύ θυμωμένη σερβιτόρα (παράλληλα και φοιτήτρια Ιστορικού) που δουλεύει σε ένα κυριλέ ρεστοράν όπου συχνάζει η ανφάν γκατέ της πολιτικής και οικονομικής ζωής του τόπου. Εκεί, η ηρωίδα ξεκινά μια κωμική όσο και λυσσαλέα λεκτική και όχι μόνο αντιπαράθεση με τους πελάτες και με τον μικροαστό εργοδότη της. Η ιστορία υποτίθεται πως εκτυλίσσεται στην Αθήνα τα πρώτα χρόνια του μνημονίου. Στόχος μου όμως ήταν οι περιπέτειες της να έχουν διαχρονικότητα και να μπορούν να γίνουν κατανοητές και από πολίτες άλλων χωρών, όπως συμβαίνει με πολλά θεατρικά κείμενα του Ντάριο Φο, που ενώ τοποθετούνται στα *"μολυβένια χρόνια της Ιταλίας"* (γύρω στη δεκαετία 70), μπορούν εύκολα να γίνουν κατανοητά και να μιλήσουν στον αναγνώστη που ζει στην Ελλάδα του σήμερα. Η έμπνευση για τη δημιουργία της προήλθε από δικές μου εμπειρίες στο σερβιτοριλίκι, και από την επιθυμία αποδόμησης της κυρίαρχης προπαγάνδας. Τι θα γινόταν λοιπόν, αν η προπαγάνδα που βάζει στο στόχαστρο νέους και εργατική τάξη αντί να διαχέεται σα δηλητήριο με απρόσωπο τρόπο από ΜΜΕ και πολιτικούς φορείς, απευθύνονταν αυτοπροσώπως σε μια εκπρόσωπο της εργαζόμενης νεολαίας που δε σηκώνει και πολλά πολλά; Τι θα γινόταν αν πολιτικοί και δημοσιογράφοι μας απεύθυναν το λόγο προσωπικά, τι θα μπορούσαμε να τους απαντήσουμε; Εκεί, με αφορμή τα θέματα της εργασιακής επισφάλειας που ταλανίζουν τη νεολαία και όχι μόνο, θέλησα να κάνω και ζουμ άουτ στη μεγάλη εικόνα.

Ένας λόγος που με ώθησε στο να φτιάξω αυτό το κόμικ ήταν ότι θεωρούσα πως επειδή η κύρια ενασχόληση των σκιτσογράφων με την πολιτική ήταν η πολιτική γελοιογραφία, υπήρχε μια σχετική έλλειψη από στρατευμένες πολιτικά ιστορίες μυθοπλασίας. Όμως υπάρχει και ένας άλλος λόγος, λιγότερο ανιδιοτελής: Τα κόμικ που έφτιαχνα μέχρι τότε ήταν

πολυσέλιδες ιστορίες με δομή κινηματογραφικής ταινίας. Στη Ελλάδα όμως οι σκιτσογράφοι βγάζουν μεροκάματο με σκετσάκια μιας εικόνας ή το πολύ μισής σελίδας που δημοσιεύουν τακτικά στον τύπο η στο διαδίκτυο. Οπότε κάθισα και έστυψα το κεφάλι μου για να βγάλω ένα κόμικ αυτής της μορφής προκειμένου να αναζητήσω δουλειά σε εφημερίδες και περιοδικά. Δεν κατάφερα να βρω ενδιαφερόμενους, όμως η ιστορία είχε αποκτήσει ήδη ζωή και εσωτερική ορμή, οπότε άρχισα να την δημοσιεύω σε εβδομαδιαία βάση σε δικό μου μπλογκ. Πιο συγκεκριμένα κάθε Δευτέρα, για να συμπίπτει με την πιο άχαρη μέρα πολλών εργαζομένων και να διευκολύνει έτσι την ταύτιση μέσω της αγανάκτησης! Στο τέλος μάζεψα όλα τα επεισόδια και τα εξέδωσα σε άλμπουμ που μάλιστα τα πήγε αρκετά καλά.

Νίπερ: Αιώνιος μετανάστης

Το δεύτερο κόμικ άλμπουμ μου, που ελπίζω να εκδοθεί σύντομα, είναι μια κωμική περιπέτεια δράσης και φαντασίας. Εξιστορεί τις τρελές περιπέτειες ενός λούμπεν νεαρού αγνώστου εθνικότητάς που περιφέρεται σε ένα σουρεαλιστικό κοντινό μέλλον και σκορπά το χάος με την έμφυτη ανατρεπτικότατα του και τους κακούς του τρόπους. Πρέπει να πω πως αυτόν τον ήρωα τον είχα σκεφτεί πολλά χρόνια πριν, όντας λιγότερο πολιτικοποιημένος, ως μιαν αυθόρμητη πανκ φυσιογνωμία που *“θέλει να πέσει σαν ορμητικός χείμαρρος πάνω στα κακά τούτου του κόσμου”.* Πλέον όμως, πέρα από την πλάκα, τις εκρήξεις και τα κυνηγητά, βλέπω το κόμικ αυτό ως μια αλληγορία για το αν μπορεί τελικά να μεταμορφωθεί σε επαναστατική φιγούρα το υπερφουσκωμένο εγώ ενός ήρωα που κοινωνικά βρίσκεται πιο κάτω από τους κάτω. Μπορεί τελικά αυτός ο ήρωας να πάει κόντρα στα δεινά μια εποχής που από τη μια εξυμνεί το **“εγώ”** ενάντια στο **“εμείς”,** από την άλλη φορτώνει τα εγώ όσων δεν είναι μεγαλοαστοί με αφόρητα αισθήματα ενοχής και ανεπάρκειας; Και αν μπορεί, ποια είναι τα όρια του και πόσο απαραίτητο είναι να ενταχθεί σε συλλογικές δράσεις;

Κόμικ στην Ελλάδα

Καταρχήν να πω ότι η άποψή μου είναι τελείως εμπειρική και όχι προϊόν κάποιας βαθιάς έρευνας, οπότε ας με συγχωρέσουν οι συνάδελφοι αν εντοπίσουν λάθη και ανακρίβειες. Στην Ελλάδα είναι ελάχιστοι οι δημιουργοί κόμικ που βιοπορίζονται από τη δουλειά τους. Γενικότερα στα καλλιτεχνικά επαγγέλματα (συγγραφείς, ηθοποιοί , μουσικοί, κλπ) επικρατούν ακραίες ταξικές διαφορές που ορίζονται από το σταρ σύστεμ. Με άλλα λόγια ή θα είσαι φίρμα ή θα πεινάς. Και πάλι κάνω έκκληση να με διορθώσει όποιος καλλιτέχνης θεωρεί πως αυτό είναι ανακριβές και υπερβολικό.

Η έλλειψη δυνατότητας βιοπορισμού έχει άμεση και καταστρεπτική δύναμη στους νέους

δημιουργούς κόμικ, οι οποίοι οδηγούνται να αντιμετωπίζουν την τέχνη τους ως χόμπι, με αποτέλεσμα να διστάζουν ή να μην έχουν καν τη δυνατότητα να επενδύσουν τον άπειρο χρόνο και μόχθο που χρειάζεται για να τελειοποιηθούν τεχνικά. Γι αυτό το λόγο η ελληνική σκηνή κόμικ πάσχει σε μεγάλο βαθμό από ημιερασιτεχνισμό, όντας γεμάτη δυνατότητες που δεν έχουν χρόνο και χώρο να ριζώσουν και να ανθίσουν στην πληρότητά τους. Συχνά βλέπω νέους δημιουργούς να αναλώνονται σε εβδομαδιαίες δημοσιεύσεις πολύ βεβιασμένες και κάτω των δυνατοτήτων τους για να βγει το μεροκάματο.

Δυστυχώς υπάρχει και ο ρόλος των γνωριμιών και του επαγγελματικού “κύκλου”, πολλές φορές δυσανάλογος με τον ρόλο της ίδιας της ποιότητας της δουλειάς για την προώθησή της. Αυτό είναι κάτι που λειτουργεί και χωροταξικά, καθώς, κακά τα ψέματα, μεγαλύτερες πιθανότητες έχει κάποιος να εκδοθεί ή να βρει δουλειά αν εδρεύει στην πρωτεύουσα, παρά στην επαρχία. Βέβαια, σύμφωνα με Έλληνες κομίστες που διαπρέπουν σε καριέρα στις ΗΠΑ, ο ρόλος των γνωριμιών είναι εξίσου σημαντικός και εκεί, με τη διαφορά πως εκεί οι αμοιβές είναι αισθητά καλύτερες.

Το συμπέρασμα είναι πως παράλληλα με το να γράφω σενάρια, να τα σχεδιάζω, να τα μελανώνω και να τα χρωματίζω, οφείλω να κάνω και τον μάνατζερ του εαυτού μου, κάτι που δεν τό ’χω και στο βάθος της ψυχής μου απεχθάνομαι. Δε μου αρέσουν οι “δημόσιες σχέσεις” και στην πραγματικότητα θεωρώ πως η δουλειά του μάνατζερ είναι ένα παρασιτικό επάγγελμα που θα είναι αχρείαστο στην κοινωνία που οραματίζομαι. Βέβαια βλέποντας τον αγαπημένο όσο και μάλλον κάκιστο στις δημόσιες σχέσεις Άλαν Μουρ που κατάφερε να τα σπάσει με τους παραγωγούς μιας από τις πιο γνωστές ταινίες των τελευταίων χρόνων και να μην μπει καν το όνομα του ως σεναριογράφου του κόμικ V for Vendetta στους τίτλους της ταινίας, παίρνω κουράγιο.

Ένα άλλο πράγμα που απεχθάνομαι είναι ο ανταγωνισμός που συναντάμε μεταξύ των καλλιτεχνών, τουλάχιστον με τον τρόπο που λειτουργεί μέσα στο καπιταλιστικό πλαίσιο. Τόσο που, όταν γίνομαι σκληρός στην κριτική μου απέναντι σε δουλειά συναδέλφων μου, φτάνω συχνά στο σημείο να βασανίζομαι από ενοχές και αμφιβολίες μήπως τελικά τα κίνητρα για την κριτική μου είναι κατά βάθος ιδιοτελή!

Για την στρατευμένη τέχνη:

Η Τέχνη σίγουρα έχει και οφείλει να δώσει πολλά στην μάχη για την κοινωνική απελευθέρωση.

Τι είναι όμως στρατευμένη τέχνη; Η τέχνη με πολιτική χροιά που πηγάζει από την προσωπική στράτευση του δημιουργού της, ή η τέχνη που παράγεται κατά παραγγελία από γραφεία κομμάτων και οργανώσεων; Η απάντηση εδώ δεν είναι τόσο προφανής όσο φαίνεται. Κι αν ο καλλιτέχνης είναι στρατευμένος σε τέτοιο βαθμό που η προσωπική του κοσμοθεωρία συνάδει πλήρως με τη γραμμή "από τα πάνω";

Χωράει η στρατευμένη τέχνη τις αντιφάσεις που προκύπτουν από την προσωπικότητα του δημιουργού της, ή αυτές οι αντιφάσεις είναι κάτι που πρέπει να εξωραΐζει; Υποστηρίζω το πρώτο.

Είναι στην πραγματικότητα όλη η τέχνη στρατευμένη κάπου, ακόμα και αν οι δημιουργοί της υποστηρίζουν το αντίθετο; ¨Όχι. Υπάρχει δυστυχώς μια άποψη που τη συμμερίζεται μέρος της αριστεράς, ότι γενικά ολόκληρη η εμπορική τέχνη φτιάχνεται αφότου οι ξεπουλημένοι στο κεφάλαιο καλλιτέχνες μαζευτούν στα γραφεία των καπιταλιστών για να τους δώσουν γραμμή πως θα κοιμίσουν το λαό. Πως θα του τραγουδάνε για αγάπες και έρωτες για να τον κάνουν να ξεχάσει την εκμετάλλευση και τα προβλήματα του. Εντάξει, προφανώς έχουν υπάρξει πχ και ταινίες που χρηματοδοτούνταν από το Πεντάγωνο για να δικαιολογήσουν ιμπεριαλιστικές επεμβάσεις, στην πλειοψηφία της όμως η εμπορική τέχνη είναι η τέχνη που καλή ή κακή, επιλέγεται από τους χρηματοδότες της με κύριο κριτήριο το σίγουρο κέρδος. Ο καλλιτέχνης στου οποίου το έργο θα βρούμε διαμαντάκια αλλά και στοιχεία που δε μας αρέσουν καθόλου και αναρωτιόμαστε πού ανήκει πολιτικά, δεν ανήκει απαραίτητα κάπου. Μπορεί απλά να είναι πολιτικά ημιμαθής και παιδί της εποχής του που συμπυκνώνει τις αντιφάσεις της.

Πώς πρέπει να είναι η στρατευμένη τέχνη; Σίγουρα η τέχνη πρέπει όχι σαν καθρέφτης **να αντανακλά**, αλλά σαν φακός **να μεγεθύνει.** Δεν αρκεί απλά να σου περνάει μηνύματα του στυλ *"ο καπιταλισμός είναι κακό πράγμα"*, αλλά πρέπει να σε γεμίζει εσωτερική ορμή και να αποδομεί την καθημερινή μιζέρια. Πρέπει να σε γεμίζει ανατρεπτική επιθυμία όχι μόνο να αλλάξεις τη ζωή σου αλλά να θες να σηκωθείς και να αλλάξεις τον κόσμο. Ακόμη και να μην είναι προφανές το ταξικό της πρόσημο, καλή στρατευμένη τέχνη είναι αυτή που σε διαπαιδαγωγεί να κρίνεις και να μην αποδέχεσαι παθητικά τον κόσμο όπως είναι.

Συμφωνώ με την Μπρεχτική θεώρηση πως αυτό γίνεται καλύτερα αν δε σου τα δίνει όλα στο πιάτο, μετατρέποντάς σε σε συναισθηματικά φορτισμένο πρόβατο, αλλά σε προβοκάρει και σε βάζει στη διαδικασία να σκεφτείς. Δυστυχώς ο αφόρητα πληκτικός **διδακτισμός** είναι κάτι που συναντάμε συχνά στη στρατευμένη τέχνη και της στερεί σε μεγάλο βαθμό την ποιότητα. Με άλλα λόγια δεν αρκεί να είναι στρατευμένη η τέχνη, πρέπει να είναι και

ποιοτική. Γιατί το καίριο περιεχόμενο δεν μπορεί να αποτελεί δικαιολογία για την μη ανάπτυξη των εκφραστικών μέσων. Ας μην ξεχνάμε πως τέχνη ως **μόνο μορφή** και **χωρίς περιεχόμενο** μπορεί να υπάρξει, όσο προβληματική κι αν είναι. Όμως τέχνη που είναι **μόνο περιεχόμενο** αλλά **δεν έχει μορφή** δεν είναι τέχνη, είναι προκήρυξη.

Τελικά όμως ποια τέχνη είναι ποιοτική και ποια όχι; Φυσικά και υπάρχει έντονο το στοιχείο του υποκειμενικού και του προσωπικού γούστου, για μένα όμως το μεγαλύτερο έγκλημα που μπορεί να υποπέσει ένα έργο τέχνης δεν είναι η κακή ποιότητα, αλλά η συνεισφορά του στην τυραννία της μετριότητας. Προτιμώ χίλιες φορές ένα κακοφτιαγμένο έργο τέχνης με ψυχή και φαντασία, παρά ένα άρτιο αλλά απρόσωπο και αδιάφορο.

Τι είναι όμως το μέτριο; Όχι απαραίτητα το έργο που παράγεται με κακή τεχνική η φτωχά μέσα, αλλά κυρίως το έργο που στερείται πάθους, βάθους και προσωπικού ρίσκου του δημιουργού. Γιατί το πραγματικά καλό έργο τέχνης είναι αυτό που βγαίνει ασυγκράτητα και ορμητικά βαθιά μέσα από τα σωθικά του δημιουργού του, αλλά και των συνθηκών της εποχής που δημιούργησε τον δημιουργό.

Υπάρχουν **τρεις παράγοντες** τη σήμερον ημέρα που συμβάλλουν τα μέγιστα στον κατακλυσμό από μετριότητες που μας βομβαρδίζει και που κοντεύει να μας φανεί αυτονόητος:

1) Ο δομικός συντηρητισμός του ιδιωτικού κεφαλαίου που επενδύει στην τέχνη. Οι παραγωγοί, εκδότες, κλπ, θα προτιμήσουν να επενδύσουν σε κάτι μέτριο που ακολουθεί την πεπατημένη παρά σε κάτι αριστουργηματικό αλλά καινοτόμο και διαφορετικό απ΄ ό,τι έχουμε συνηθίσει. Θα προτιμήσουν δηλαδή να ποντάρουν τα λεφτά τους σε κάτι που θα αποφέρει σίγουρο και γρήγορο κέρδος, ακόμα και αν είναι κάτι που θα ξεχαστεί πλήρως με το πέρασμα του χρόνου. Αυτή η φοβικότητα προς το διαφορετικό δυστυχώς έχει διαπαιδαγωγήσει σε μεγάλο βαθμό και το κοινό, κάνοντάς το συχνά να προτιμά τη συνήθεια από την αναθεώρηση των αισθητικών του κριτηρίων. Είναι ευκόλως εννοούμενο ότι σε καιρούς οικονομική κρίσης που το χρήμα λιγοστεύει και το ρίσκο μεγαλώνει, αυτός ο συντηρητισμός βαθαίνει.

2) Η πολιτιστική κυριαρχία του μεταμοντέρνου. Δεν απορρίπτω συλλήβδην τον μεταμοντερνισμό, αλλά η επίδρασή του σήμερα έφερε τη μαζική κατασκευή εύπεπτων, εφήμερων και κατακερματισμένων έργων που αρέσουν σε όλους και κανέναν, την απόλυτη σχετικοποίηση της αισθητικής και την δημιουργία τέχνης “για πλάκα”. Χωρίς όμως αυτή η “πλάκα” να στοχεύει κάπου συγκεκριμένα, ή να αναιρεί τις προϋπάρχουσες δομές με κάποια

συγκεκριμένη προσδοκία. Θεοποίησε τη μορφή και κατέληξε να αποτελεί άλλοθι ρηχότητας. Σχετικοποίησε και στέρησε την τέχνη και τα αντικείμενα που πραγματεύεται από τα ιστορικά τους φορτία. Ανήγαγε σε υπέρτατη αξία μιαν αόριστη, άνευρη και υποτιμητικά απλοποιημένη ιδέα του Εγώ. Και τελικά έγινε το τέλειο κερασάκι στην τούρτα για την ακραία νεοφιλελεύθερη εποχή μας όπου επικρατεί η άχρονη εξύμνηση του ατομικισμού και του προσωπικού βιώματος.

3) Η κακή χρήση της "πολιτικής ορθότητας". Ναι, ξέρω ότι την πολιτική ορθότητα την βρίζουν οι φασίστες, αλλά επειδή την βρίζουν οι φασίστες δε σημαίνει πως εμείς πρέπει ντε και καλά να τη γουστάρουμε. Προφανώς δεν υπερασπίζομαι το δικαίωμα κάποιου να κάνει κηρύγματα μίσους, αλλά μιλάω για μια γενικευμένη έννοια της πολιτικής ορθότητας και πώς αυτή αγγίζει την καλλιτεχνική έκφραση. Για να είμαι ακριβής πολύ συχνά δεν την αγγίζει απλά, αλλά της χώνει μπουνιές και κλωτσιές.

Ας το πάρω όμως από την αρχή. Θεωρώ πολύ σωστή μιαν ανάλυση του Άρη Χατζηστεφάνου που στηλιτεύει την αντίληψη της πολιτικής ορθότητας πως αν πάψουμε να μιλάμε για κάποια δεινά αυτά θα πάψουν να υπάρχουν και πως ο κόσμος θα καλυτερεύσει αυτόματα αν καλυτερεύσουμε τους εαυτούς μας, πράγμα που δεν αποτελεί αριστερή, αλλά νεοφιλελεύθερη αντίληψη. Ίσως για το γεγονός ότι έχει αγκαλιαστεί από τόσο μεγάλο κομμάτι της αριστεράς να ευθύνεται πως στην σημερινή περίοδο ύφεσης των μαζικών αγώνων η αριστερά έχει κάνει μια επικίνδυνη στροφή σε έναν *"δικαιωματισμό"* που δίνει περισσότερη έμφαση στην αποσπασματική προάσπιση ευπαθών κοινωνικών ομάδων παρά στην ανατροπή του συστήματος που κατά κύριο λόγο γεννά την καταπίεσή τους.

Η πολιτική ορθότητα οδηγεί τους καλλιτέχνες, ιδιαίτερα όσους έχουν κοινωνικές ευαισθησίες, σε αυτολογοκρισία και θρησκευτικού τύπου φοβικότητα που θέτει ως προτεραιότητα το *"να μην προσβάλουμε κάποιον"*. Αυτό βάζει φρένο στον αυθορμητισμό και το πάθος ως κινητήριες καλλιτεχνικές δυνάμεις και συχνά οδηγεί στο να παράγονται επιτηδευμένα και άνευρα καλλιτεχνικά κατασκευάσματα.

Πολλές φορές συντελείται ένα κυνήγι μαγισσών όπου είναι πολύ εύκολο να στιγματιστούν έργα ως σεξιστικά ή ρατσιστικά, ακόμα και αν στην πραγματικότητα είναι ακριβώς το αντίθετο. Έτσι, ένα κωμικός που σκάρωσε μια ιστορία όπου σατιρίζει έναν τύπο που ζει στην κοσμάρα του και επισκέπτεται την Παλαιστίνη ως τουρίστας, *"κάνει πλάκα με το δράμα του Παλαιστινιακού λαού"*. Ένας συγγραφέας που περιγράφει με τρυφερό τρόπο πώς φαντάζεται ντυμένη την ερωτική του σύντροφο, *"είναι σεξιστής που λέει στις γυναίκες τι θα φοράνε"*. Σε λίγο θα ακούσουμε ότι στο Looney Tunes επειδή το κογιότ τρώει αμόνια στο κεφάλι,

θεωρούν αστείο πράγμα την κακοποίηση των ζώων!

Με άλλα λόγια, η πολιτική ορθότητα στο βωμό του *“να μην παρεξηγηθεί κανείς, ακόμα και όσοι πιστεύουν ότι είναι αλήθεια οι ειδήσεις που γράφει <<το Κουλούρι>>”,* βάζει τον κατώτατο παρονομαστή απλοϊκότητας του μηνύματος ως προϋπόθεση αποδοχής του καλλιτεχνικού έργου. Όμως τα ταμπού, οι φοβίες και τα ενοχικά σύνδρομα έχουν θέση μόνο στις θρησκείες, όχι στην τέχνη, πόσο μάλλον στην τέχνη που θέλει να απελευθερώνει.

Από αυτά τα τρία αγκάθια που συμβάλλουν στην τυραννία της μετριότητας σήμερα, έχω και μια εμπειρία προσωπική. Πριν λίγα χρόνια μου έτυχε να εικονογραφήσω δυο βιβλία (που δεν είχα γράψει εγώ) για εφηβικές και προεφηβικές ηλικίες.

Το ένα ήταν μια αριστουργηματική απόδοση θρύλων της ελληνικής υπαίθρου των αρχών του προηγούμενου αιώνα, άγριο, μεγαλειώδες και χωρίς καλλωπισμούς. Μιλούσε για τη σύγκρουση του έρωτα και της σεξουαλικότητας με τις παραδόσεις και τις δεισιδαιμονίες, για τα πάθη σε ολόκληρη την τρομακτική τους διάσταση, μεταπηδώντας χωρίς φόβο από την απόλυτη απόγνωση στον απόλυτο ενθουσιασμό και πιάνοντας έτσι την ουσία της σκοτεινής εφηβικής ψυχής. Υπάρχουν εκεί μεταξύ άλλων ιστορίες με χωριατόπαιδα που ερωτεύονται νεράιδες και ο πόθος τούς συνθλίβει, γεγονότα που όμως παρουσιάζονται στην πλήρη ομορφιά τους ως κάτι πέρα από το καλό και το κακό. Το βιβλίο δεν έμοιαζε με τίποτα που είχα ξαναδιαβάσει, δεν ήταν καθόλου μεταμοντέρνο και σίγουρα δεν το λες πολιτικά ορθό.

Το άλλο βιβλίο ήταν μια γλυκιά οικογενειακή ιστορία, που όμως σε καμιά περίπτωση δεν είχε τη εσωτερική δύναμη του πρώτου. Τόνιζε, με ωραίο τρόπο βέβαια, τις αξίες της οικογενειακής συνοχής και της περιβαλλοντολογικής ευαισθησίας, με αισθήματα απλοποιημένα και τα όρια μεταξύ καλού και κακού ευκολοδιάκριτα.

Το ένα βιβλίο δυστυχώς απορρίφθηκε από τους εκδότες και είναι μέχρι στιγμής ακυκλοφόρητο, ενώ το άλλο εκδόθηκε κατευθείαν από γνωστό εκδοτικό οίκο. Μαντέψτε ποιο είναι ποιο.

Ο Καλλιτέχνης στο σήμερα:

Όσο μακρινό και αν φαίνεται, είναι αδιαπραγμάτευτο δικαίωμα του καλλιτέχνη να ζει από τη δουλειά του. Τελεία και παύλα. Όταν υπάρχει στη χώρα μας τέτοιο δυναμικό ανθρώπων που ξοδεύουν τη μισή τους ζωή και βάλε σε εργατοώρες αφιερωμένες στην τέχνη τους και

αντιμετωπίζονται από την πλειοψηφία σαν κάτι τύπους που “κάνουν το χόμπυ τους” και τρέφονται με αέρα, κάτι πάει πολύ στραβά.

Όταν ακόμη και ενδοκινηματικά από τη μια υπάρχουν αντιλήψεις που λένε πως “οι καλλιτέχνες δεν πρέπει να πληρώνονται γιατί εμπορευματοποιούνται”, ή από την άλλη όταν ο “άλλος”, ο “εναλλακτικός πολιτισμός” που προβάλλεται ως αντίδοτο στην τέχνη του καπιταλισμού καταλήγει να λειτουργεί με όρους σταρ σύστεμ, απλά σε μικρότερη κλίμακα, κάτι έχουμε καταλάβει λάθος και εμείς οι στρατευμένοι αριστεροί.

Πώς θα γίνει όμως στο σήμερα να ζουν ΟΛΟΙ οι καλλιτέχνες από τη δουλειά τους; Ακόμη και αν βελτιωθούν τα πράγματα, μπορούν να υπερβούν τη χυδαιότητα των νόμων της αγοράς, που στην τέχνη μπορεί να θεωρούνται και πιο αυτονόητοι από οπουδήποτε αλλού; Το σίγουρο είναι πως κάθε μορφή τέχνης έχει της ιδιομορφίες της στον τρόπο που παράγεται, και είναι δύσκολο να υπολογιστούν τόσο οι εργατοώρες των δημιουργών όσο και ο χρόνος και οι θυσίες που απαιτούνται για την τελειοποίηση των εκφραστικών τους μέσων.

Προφανώς αυτό είναι κάτι στο οποίο είναι αδύνατο να προτείνω μια συγκεκριμένη λύση – πατέντα, γιατί είναι ένα τεράστιο περίπλοκο ζήτημα που είναι επιτακτική ανάγκη να συζητηθεί παραπάνω στους καλλιτεχνικούς κύκλους και να υπάρξουν συλλογικές προτάσεις. Για να γίνει αυτό είναι αναγκαίο να επικρατήσει η ταξική συνείδηση και αλληλεγγύη πάνω από τις προσωπικές κόντρες και τους ανταγωνισμούς για το ποιος “είναι περισσότερο ποιοτικός” η ποιος “αρέσει στον κόσμο”.

Η γνώμη μου είναι πως πρέπει στο σήμερα να διεκδικήσουμε μαζικά περισσότερες κρατικές επιχορηγήσεις στην ευρεία γκάμα του πολιτισμού, ώστε η καλλιτεχνική παραγωγή να οδεύσει προς ένα δημόσιο χαρακτήρα. Για αρχή, ακόμα και αν δεν μπορούν να αποζημιωθούν για τις εργατοώρες τους οι δημιουργοί, πρέπει τουλάχιστον να επιχορηγούνται τα έξοδα της παραγωγής και διάθεσης του έργου τους, να μην εξαρτώνται δηλαδή από την ιδιωτική πρωτοβουλία. Για παράδειγμα να καλύπτονται στον συγγραφέα τα έξοδα της εκτύπωσης και διανομής του βιβλίου του, στον μουσικό η παραγωγή του δίσκου του κλπ. Θα μου πείτε ναι αλλά δε θα υπάρξουν ρουσφέτια και προσωπικά βολέματα έτσι; Ας υπάρξουν και βλέπουμε τι θα κάνουμε! Σίγουρα πάντως θα είναι καλύτερα από το να είναι γεμάτος ο τόπος από ταλαντούχους ανθρώπους που όχι μόνο δεν έχουν μία, αλλά πρέπει να βάζουν από την τσέπη τους για να επικοινωνήσουν το μήνυμα τους...

Όσο για τα πνευματικά δικαιώματα, αυτά πρέπει να υπάρχουν για να υπηρετούν την προστασία των δημιουργών απέναντι στην οικειοποίηση των έργων τους με σκοπό το

κέρδος, όχι για να θωρακίζουν τα κέρδη των ιδιωτών και των πολυεθνικών απέναντι στην λαϊκή πρόσβαση στο πολιτιστικό κεφάλαιο. Η τελευταία πρέπει να είναι καθολική και παγκόσμια.

Ας μην ξεχνάμε και τον ρόλο της παιδείας, της δημόσιας δωρεάν παιδείας. Η δημόσια πανεπιστημιακή εκπαίδευση να αναβαθμιστεί και να επεκταθεί ώστε να αγκαλιάσει περισσότερες σύγχρονες μορφές έκφρασης. Είναι τελείως απαράδεκτο πχ στη Ελλάδα η δημιουργία κόμικ να διδάσκεται μόνο σε ιδιωτικές σχολές.

Συμπέρασμα: Σίγουρα χρειάζεται περισσότερη και ποσοτικά και ποιοτικά στρατευμένη τέχνη στην υπηρεσία των κοινωνικών αγώνων. Όμως η τέχνη δεν είναι κάτι αφηρημένο που επιπλέει τριγύρω μας σαν πλατωνική ιδέα, αλλά κάτι που παράγεται από εργαζόμενους ανθρώπους δίπλα μας με κόπο και θυσίες. Και αντί ως στρατευμένοι αγωνιστές να γκρινιάζουμε όλη την ώρα γιατί δεν υπάρχουν αρκετοί στρατευμένοι καλλιτέχνες σήμερα, ας κοιτάξουμε να τους εντάξουμε στο ταξικό μας στρατόπεδο μέσα από πολιτικές διεργασίες. Αντί δηλαδή να θεωρούμε τον καλλιτέχνη σαν μια ακαθόριστη και ευαίσθητη κοινωνική περσόνα που πρέπει αυθόρμητα να διαλέξει πλευρά, ας έχουμε στο μυαλό μας ότι ο καλλιτέχνης θα πολιτικοποιηθεί καλύτερα όταν νοιώσει πως το πλαίσιο των διεκδικήσεων και των στόχων μας περιλαμβάνει και τα δικά του άμεσα προβλήματα και ανησυχίες.